

5. Українське суспільство в умовах війни. Рік 2024 : колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін. ; за ред. Є. Головахи, С. Дембіцького. Київ : Інститут соціології НАН України, 2024. 450 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-618-1-3>

УКРАЇНСЬКИЙ І ЛАТИНОАМЕРИКАНСЬКИЙ ВИМІРИ ПРОТИСТОЯННЯ ВПЛИВУ ГІБРИДНИХ ВОЄН

Гонтар Д. А.

*вчитель історії та правознавства, громадянської освіти,
вчитель вищої категорії, вчитель-методист
Криворізький ліцей № 113 Криворізької міської ради
м. Кривий Ріг, Україна*

Тимчук В. О.

*учень 11-Б класу (історично-правовий профіль)
Криворізький ліцей № 113 Криворізької міської ради
м. Кривий Ріг, Україна*

Геополітична архітектура країн Центрально-Східної Європи початку 1990-х років позначилася не лише появою нових суб'єктів, але й необхідністю їхнього балансування у контексті регіональної безпеки, поєднанням специфіки свого економічного розвитку з викликами глобалізації, а також проблемою орієнтації у західно-європейському напрямку. Не менш важливим було питання збалансованості зовнішньої політики нових незалежних держав.

Для країн регіону значну роль продовжувала відігравати РФ, яка після розпаду СРСР не стала на шлях демократичного розвитку з реальним забезпеченням участі народу у житті держави, а еволюціонувала в державу так званого «спадкового імперіалізму». Одноосібне правління (фактично – авторитаризм), що поступово трансформувалося у тоталітаризм, відсутність чесних і справедливих виборів, систематичне обмеження права голосу, відсутність свободи у політичному її вимірі – саме такими були реалії РФ, що постала на уламках СРСР. Незважаючи на значний ядерний потенціал (в тому числі і за рахунок озброєння, отриманого від України), великі простори

держави, у галузі економіки спостерігається залежність від сировинного чинника (експорт нафтопродуктів, природного газу).

У цьому контексті не була винятком і Україна: досить згадати складнощі переходу до ринкової економіки за часів президенства Л. Кравчука, значну питому вагу фінансово-промислових груп в роки перебування при владі Л. Кучми, торговельні війни та політичну безправність населення за режиму В. Януковича. Проблемними для України були питання пріоритету національних економічних інтересів як запоруки економічної безпеки держави, поглиблення паритетних відносин з європейськими країнами та країнами СНД, перспективність становлення наднаціональних структур за умов збереження власного національного суверенітету. Саме політична ситуація в Україні та значний природно-ресурсний потенціал досить часто роблять її «заручницею» геопросторового протистояння між розвиненими країнами, країнами колишнього СРСР та країнами, що розвиваються.

Фактично завдяки радянській ідеології, яка з часом еволюціонувала в ідеологію «руського міра», ми і стали залежними від РФ на певний період часу. Першим проявом цього ми можемо вважати владу на місцях. Багато було тих, хто був при владі ще за періоди застою та перебудови, тому досить складно було побудувати нову, стабільну та економічно розвинуту державу. Наслідком цього і стала ідеологізація населення. Варто зазначити, що свідомими українці стали лише після Помаранчевої революції (за винятком інтелігенції, що завжди мала високий маркер національної ідентичності). Головним чинником ідеології «руського міра» стала структурована залежність як в економічному, так і в політичному вимірах для країн пострадянського простору. Такі дії зі сторони РФ пояснюються тим, що вони мають наміри «допомогти» країнам по сусідству та несуть «особливу» місію з метою воз'єднання країн колишнього радянського простору. Ті країни, які отримували допомогу РФ (часто це була економічна підтримка), ставали «економічними в'язнями». Як приклад можна навести Таджикистан, Узбекистан, Киргизстан, Білорусь, Казахстан. Причиною залежності слугував імпорт мінеральних товарів та експорт сировини. Подібна тактика має досить просту мету: насадити національну валюту (рубль), створити так звану «рубльову зону» – вигідний для Росії економічний простір. У тих державах, в яких Росія особливо зацікавлена, постійно постає мовне питання (особливо в тих країнах, які мають кордони з Європою).

Мовна експансія з боку РФ може розглядатися як складова неоевразійства, концептуалісти якого пропагують відмову від західних цінностей і культурних надбань, на противагу етноспільності українців, росіян і білорусів, об'єднаних спільною мовою та православною вірою

з центром у Києві. Фактично маємо приклад відмежування від цінностей ліберальних демократій заходу.

Не менш вагомим може бути й теза про нібито «змову» країн Заходу Європи проти Росії, чим російський політичний істеблішмент обгрунтував військове втручання у Грузію, Абхазію, Південну Осетію. Якщо розцінювати з цих міркувань й українсько-американські відносини, можна провести історичні паралелі у війні РФ проти України. У свідомості російських концептуалістів формулюється своєрідна «теорія змови» США, країн Західної Європи та їхніх союзників проти РФ. Цим росіяни обгрутовують свій вихід за етнічні межі, утверджуючи тим самим ідею «наднації», що нібито прагне реалізувати нову цивілізаційну місію.

Своєрідну «цивілізаційну місію» мали і США по відношенню до Південної Америки. Фундамент цієї місії базувався на використанні сировини та мінеральних ресурсів, продукції сільського господарства.

Основним змістом колоніалізму (а в подальшому – неокolonіалізму) з боку США по відношенню до країн Південної Америки можна вважати використання ресурсів і вивезення сировини, насадження штучної залежності від національної валюти США – так звана «дипломатія долара». Завдяки експорту сировини з країн Латинської Америки та імпорту товарів повсякденного вжитку США створили досить зручні умови для контролю цих територій з економічної точки зору. Найбільш постраждали ті галузі латиноамериканської економіки, що мали імпортозамінну орієнтацію, а проведення американським урядом неоліберальних економічних експериментів не призвело до пристосування господарства цих країн до викликів глобалізаційних процесів, що мало і зворотній бік – появу чітко виражених монополістів. До цього можемо додати активізацію корупційних схем, нестабільність владних структур, часті політичні кризи та урядові перевороти, що поєднувалися із зростанням бідності населення країн Латинської Америки. Єдино можливим шляхом виходу з подібної ситуації могла стати відмова від утопії американського життя, що так і не було реалізовано.

Аналізуючи політичну ситуацію у країнах південного субрегіону Америки, можемо відзначити її нестабільний характер. Для країн Латинської Америки тривалий час були характерними тоталітарні політичні режими авторитарного спрямування (Колумбія, Бразилія, Чилі, Мексика, Аргентина, Венесуела, Куба). Причини такої радикалізації не можна визначити однозначно, але серед основних можна зазначити наступні: бідність, наркоторгівля, корупція, економічна залежність. Неможливість «ідеальної та утопічної» демократії також була зумовлена загрозою комуністичних ідей на території Куби на чолі з Ф. Кастро, який націоналізував американську власність та встановив

політичні й економічні зв'язки з Радянським Союзом. Варто зазначити і голландську хворобу, яка охопила майже всі країни субрегіону. Наслідком цієї хвороби було стрімке вивезення сировини, що спричинило не лише залежність від Сполучених Штатів Америки, а й бідність населення, яка, в свою чергу, відкривала шлях корупції та наркоторгівлі.

Деякі держави й досі тримають «м'яку тоталітарну планку», на противагу тим, що здійснили мирний перехід до демократії з авторитарним забарвленням.

Між політикою США по відношенню до латиноамериканців та політикою СРСР та РФ щодо українців можемо провести чимало історичних паралелей. Якщо процес активного переселення населення країн Латинської Америки на території Канади та США увійшов в історію як «діаспорний контрнаступ», то збільшення кількості росіян на території України за доби системної кризи радянського ладу можемо назвати «етнічним контрнаступом», що мав на меті асиміляцію, етнічну міксацію та розпорошення серед українського населення в цілому. Подібність спостерігаємо і в іншому досить специфічному аспекті: однією із характеристик латиноамериканського соціального коду тривалий час було насильство, що візуально сприймалося як поєднання нарцисизму та розлученості, в той час як для відносин між росіянами та українцями превалюючими залишалися відносини в системі «панування-підпорядкування», що й по сьогодні впливає на свідомість людей старшого покоління.

Навіть саме проголошення незалежності, як країнами Латинської Америки, так і Україною, не було свідченням автоматичного вирішення усіх наявних проблем. Для країн Латинської Америки характерне специфічне бачення демократії. На відміну від США, у Південній Америці демократія трактується як одноосібна влада з авторитаристським баченням політичної діяльності. В свою чергу, подібні тенденції спостерігалися і в Україні: на початковому етапі державотворення характерною була значна економічна свобода, контролювати яку владі було досить складно, що мало своїм наслідком появу фінансово-промислових груп; вплив цих груп на суспільство та політикум обумовив позачергові парламентські та президентські вибори 1994 р. і відкрив шлях до влади авторитаристському режиму Л. Кучми; систематичні економічні кризи, нестабільність грошової системи, ігнорування прав та свобод громадян України змінили вектор державотворення у напрямку проєвропейської політики президента В. Ющенка. Диспропорційність економіки України призвела до посилення впливу олігархічних груп та утвердження у підсумку режиму В. Януковича, що цілком знівелоувало саму сутність демократії і звело нанівець

усі реформаторські починання попереднього уряду, активізувало проросійські сили.

До речі, можемо співставити і періоди правління Л. Кучми в Україні та чилійського диктатора А. Піночета: український президент, незважаючи на жорсткість методів свого політичного впливу, зумів вивести Україну з глибокої економічної кризи, в той час як А. Піночет фактично врятував свою країну завдяки структурним економічним реформам та раціоналізації управлінського апарату держави.

Таким чином, головним чинником у протистоянні гібридному впливу виступає свобода.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-618-1-4>

ПРО ПАМ'ЯТЬ ЯК АКТИВНИЙ РЕСУРС СУЧАСНОЇ ГЛОКАЛЬНОЇ АГРЕСІЇ

Король В. Г.

старший науковий співробітник

Військовий інститут Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Трагедії масштабу Голокосту й Голодомору традиційно осмислювалися як події минулого, історична спадщина, моральний урок і культурна пам'ять. Та глокально-симультанна сучасність радикально змінила цю оптику. Межі між «було», «є» і «буде» розмилися, бо різні фази глокальної геноцидної агресії РФ проти України відбуваються не послідовно, а одночасно, зосібна на вербальному, символічному та когнітивному рівнях.

У такому середовищі історичні катастрофи перестають бути лише предметом вивчення й вшанування. Вони входять у теперішнє як ресурс комунікаційно-контентного застосування.

Світовий сплеск антисемітизму доводить, що Голокост не є завершеною історією, він реактуалізується через нові форми ненависті, заперечення, інструменталізації пам'яті. Аналогічно й Голодомор України не залишається трагедією лише ХХ століття, бо сьогодні Україна знову перебуває в умовах геноцидного тиску з боку РФ – знищення спрямоване не тільки на людей і державність, а й на історичну тяглість, культурну присутність, саму можливість бути суб'єктом континентальної та світової історії.